

KASB-HUNARNI MUSTAQIL TANLASHNING MUHIM VAZIFALARI

Allamuratova Nargiza Ibrohimovna

*Jizzax viloyati Zomin tumani MMTB ga qarashli 26-maktab amaliyotchi
psixologi*

Annotatsiya: Kasbga yo'naltirilganlikning qaror topishi (qiziqishlar, moyilliklar, qobiliyatlar, sabablar, bilimlar, ko'nikmalar), o'zini anglash (shaxsning tanlayotgan kasbi to'g'risidagi o'z taasurotlarini o'zining imkoniyatlari bilan solishtirib ko'rish) va ijtimoiy foydali kasbiy tanlov bilan bog'liq. Kasb-hunarni mustaqil tanlashga tayyorlash tizimi uch yo'nalish bilan ta'minlanadi: axborot (informatsion), faoliyatli va psixologik yo'nalish. Axborot yo'nalishi ma'lumotlar va refleksiv komponenti bilan to'ldiriladi.

Kalit so'zlar: mahalla, ta'lim, shaxs, komil inson, turmush, mehnat tarbiyasi, mustaqillik, kasbiy shakllanish, kasbiy malaka

KIRISH

Ma'lumotlar komponenti kasblar olamidagi kasbiy muhim sifatlarga, kasbga bo'lgan ehtiyoj to'g'risidagi axborotlarning mavjudligiga javob beradi. Refleksiv komponent olingan ma'lumotni anglab yetishga va kasbni tanlash uchun muhim bo'lgan xulosalar chiqarishga, kasbiy faoliyatga moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi. Kasbiy muhim sifatlarga deganda kasb faoliyatining muayyan turida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan mazkur sohaning kasb egasining sifatlarini tushunamiz.

Faoliyat yo'nalishi kasbiy ko'nikmalar, kreativlik va kasbiy kompetensiyalar komponentlarini o'z ichiga oladi. Kasbiy ko'nikmalar komponenti kasbiy muhim sifatlarni aniqlash hamda shaxsiy sifatlarni tashxislash uchun javob beradi. Shaxsiy sifatlarga deb shaxsning tabiatga, insonga, jamiyatga munosabatini belgilab beruvchi xususiyatlari va xossalarini tushunamiz.

Kreativlik komponent intilishlarni, kasbiy sifatlarni hamda mehnat bozorining talabini taqqoslash asosida shaxsda moslashuvchan kasbiy xulqning qaror topishiga imkon beradi. Kasbiy kompetensiyalar komponenti olingan bilim va ko'nikmalarni yangi hamda o'zgarayotgan vaziyatga mos keluvchi bilim va ko'nikmalarni o'zgartirib, kasb bozorida xulqning moslashuvchan taktikasini ishlab chiqishga imkon beradi.

Mazkur komponentni shartli ravishda umumiy ko'rinishdagi umumkasbiy kompetensiya (kasblar olami to'g'risida, shaxsiy va kasbiy sifatlarni to'g'risida, kasbiy talab etilganlik to'g'risida) va shaxsiy kasbiy kompetensiya (kasbni egallashga ongli istak, tanlangan kasb faoliyatini turli tomonlariga moslashuvchanlik, kasbiy faoliyatda shaxsiy uslubini ishlab chiqish) sifatida tasavvur qilish mumkin. Psixologik yo'nalishi motivatsion, baholash va belgilangan (ustanovkali: muayyan faoliyatni bajarishga tayyorlash, undash) komponentlarni o'z ichiga oladi:

Motivatsion komponent kasbga qiziqishning paydo bo'lishiga va qaror topishiga imkon berib, kasbni tanlash motivlari uchun javob beradi.

Baholash komponenti-kasbga yo'naltirish ishi va kasbga bo'lgan qiziqishni ta'minlovchi, o'quvchiga individual kasb tanlashga bosqichma-bosqich o'tishni baholash imkonini beradi.

-Belgilangan (ustanovkali) komponent-individual, bosqichma-bosqich kasb tanlash shaxsiy sifatiga ega bo'lgan shaxsda qat'iy kasbiy qiziqishning mavjudligi haqida darak berib, u o'z navbatida shaxsning intilishlarini, imkoniyatlarini, kasbning talablarini va kasbning jamiyat tomonidan talab qilinishini sintez qiladi. Aynan shu sintez ijtimoiy foydali tanlovni amalga oshirishga imkon beradi.

Ijtimoiy foydali kasbiy tanlov-deganda quyidagi muhim shartlar bilan belgilanuvchi yo'nalish – shaxsning kasbiy qiziqishini, mazkur kasbiy faoliyat sohasida shaxsning imkoniyatlarini, kasbning talablarini hamda jamiyatning mazkur kasbga bo'lgan talabi tushuniladi.

Kasbga qiziqishni shaxsiy intilishlarga tenglashtirmaslik kerak. Shaxsiy intilishlar-anglanmagan, barqaror bo'lmagan istaklardir, ularni shakllantirishda asosiy rolni ayrim kasblarning nufuzga egaligi va yuqori haq to'lanishi kabi omillar o'ynaydi. Kasbga qiziqishning shakllanishi-inson hayotidagi barqaror o'zgarishlarni shakllanishidir, barqaror o'zgarishlar-kasbni tanlash muammosi ustida ongli fikrlash va yuzaga kelgan turli omillarni taqqoslashdir.

Kasbga qiziqishlarni shakllantirishda subyekt bilan atrof muhit o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni e'tiborga olish muhimdir, bu esa shakllantirish jarayoniga tuzatish kiritish va nazorat qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni beradi.

Muhitning omillarini hisobga olish, shakllantirish jarayonini tez va moslashuvchan bo'lishiga imkon beradi.

Individual omillar ham qiziqishning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Bularga odat, ijtimoiy tajriba, xarakter xususiyatlari, hayotiy xususiyatlar kabi omillardir. Bu omillar shaxsning kasbiy faoliyatga tayyor ekanligining darajasini belgilab beradi.

Kasbga munosabat insonda u mazkur kasb vakillari bilan bevosita muloqotga kirishguncha, yoshlar ko'p jihatdan kasbga yo'naltirish jarayonida oladigan axborot tufayli shakllanadi. Kasbga yo'naltirish ta'limi tufayli o'quvchi qaror qabul qilish zaruriyati paydo bo'lgunga qadar, biror kasbni tanlashni ma'lum darajada baholashga qodir bo'la boshlaydi. Bu axborotning barqarorligi va mukammal xususiyati aynan bir xil ijtimoiy guruh vakillari kasblari baholarining takroriyligini ta'minlaydi. Kasbga qiziqishni hech qachon shaxsning biologik xossasi deb qaramaslik kerak, uning yuzaga kelishining va qaror topishining bosh omili muhitning ta'siri hisoblanadi, bu esa kasbga yo'naltirish ishi muhim ekanligini yana bir marta ko'rsatadi. Kasb tanlash yoki kasbiy o'zini o'zi belgilash-bu insonning jamiyatdagi o'zini o'zi anglashining asosi, uning hayotining asosiy qarorlaridan biridir. Kasb tanlash ko'p narsani belgilaydi, ya'ni: kim bo'lish, qaysi ijtimoiy guruhga mansub bo'lish, qayerda va kim bilan ishlash, qaysi turmush tarzini tanlash.

“Kasb tanlash” tushunchasini aniqlashning turli xil variantlari mavjud, ammo ularning barchasida kasbiy o‘zini o‘zi belgilash-bu kasb tanlash sub’ekting ichki resurslarini taxlil qilish va ularni kasb talablari bilan o‘zaro bog‘lash natijasida amalga oshiriladigan tanlov degan fikr mavjud.

Kasb tanlash ikki tomonlama hodisa:

- kim tanlaydi (tanlov mavzusi);
- nimani tanlaydi (tanlov ob’ekti). Mavzu ham, ob’ekt ham juda ko‘p xususiyatlarga ega, bu kasb tanlash hodisasining noaniqligini tushuntiradi.

Kasb tanlash (kasbiy o‘zini o‘zi belgilash) - bu bir lahzali harakat emas, balki davomiyligi tashqi sharoitlarga va kasb tanlash sub’ekting individual xususiyatlariga bog‘liq bo‘lgan bir qator bosqichlardan iborat jarayon.

Shaxsiy yondashuv nuqtai nazaridan kasbiy o‘zini o‘zi belgilash jarayonining to‘rt bosqichi ajratiladi:

1. Kasbiy niyatlarning paydo bo‘lishi va shakllanishi va mehnatning turli sohalarida dastlabki yo‘nalish (katta maktab yoshi).
2. Kasb-hunar ta’limi tanlangan kasbni o‘zlashtirish sifatida.
3. Faoliyatning individual uslubini shakllantirish va ishlab chiqarish va ijtimoiy munosabatlar tizimiga kiritish bilan tavsiflangan kasbiy moslashuv.
4. Ishda o‘zini o‘zi anglash (qisman yoki to‘liq)- kasbiy mehnat bilan bog‘liq bo‘lgan umidlarni bajarish yoki bajarmaslik.

Shunday qilib, kasbiy o‘zini o‘zi belgilash shaxsning kasbiy faoliyatining butun davrini qamrab oladigan jarayon sifatida qaraladi: kasbiy niyatlarning paydo bo‘lishidan tortib, ishdan chiqishgacha.

Biz o‘z taqdirini o‘zi belgilash bosqichlarini ko‘rib chiqamiz:

Rivojlanish psixologiyasi kasbiy o‘zini o‘zi belgilashning boshlanishi:

Birinchi bosqichni- bola turli xil professional rollarni o‘z zimmasiga oladigan va ular bilan bog‘liq xatti-harakatlarning elementlarini yo‘qotadigan bolalar o‘yini bilan aniqlaydi.

Ikkinchi bosqich-bu o‘spirin uchun turli xil jozibali kasblardan kelib chiqadigan o‘spirin xayollari.

Uchinchi bosqich-o'spirinlik va yoshlikning katta qismi-kasbning dastlabki tanlovi, bu erda turli xil kasbiy faoliyat "saralanadi" va o'spirin yoki yigitning qiziqishlari, qobiliyatlari, qadriyatlar tizimi nuqtai nazaridan baholanadi.

To'rtinchi bosqich-ikkita asosiy komponentni o'z ichiga olgan amaliy qaror qabul qilish:

- kasbiy tayyorgarlik darajasi, hajmi va darajasini aniqlash;
- mutaxassislikni tanlash.

XULOSA

Shunday qilib, o'quvchi o'z taqdirini o'zi belgilash jarayoni insonning butun hayot yo'lini qamrab oladi deb aytishimiz mumkin. Biroq, bu jarayonning cho'qqisi, hayotdagi burilish nuqtasi kasb tanlash to'g'risida qaror qabul qilishdir. Vaqt o'tishi bilan u odatda umumta'lim maktabini tugatishga to'g'ri keladi. Ushbu nuqta kasbiy o'zini o'zi belgilashning oldingi bosqichlari bilan bog'liq va kasb tanlash to'g'risidagi qarorga shaxsning o'tmishdagi tajribasi ta'sir qiladi. Psixologik adabiyotlarda kasb tanlash qanday shakllanishi va bu jarayonga qanday omillar ta'sir qilishi haqida yagona fikr yo'q. Bir qator qarashlar mavjud, ularning har birini himoya qilish uchun ishonchli dalillar keltirilgan. Bu kasbiy o'zini o'zi belgilash jarayonining murakkabligi va kasb tanlash holatining ikki tomonlama tabiati bilan izohlanadi: Bir qator tadqiqotchilar kasb tanlashda faoliyatni tanlash sifatida keng tarqalgan nuqtai nazarga ega. Bunday holda, tadqiqot mavzusi, bir tomondan, shaxsning faoliyat sub'ekti sifatida xususiyatlari, boshqa tomondan, faoliyatning tabiati, mazmuni, turlari va uning ob'ekti. Kasbiy o'z taqdirini o'zi belgilash bu erda mehnat sub'ekti rivojlanish jarayoni sifatida tushuniladi. Shuning uchun, agar shaxsning psixofiziologik ma'lumotlari kasb, mehnat faoliyati talablariga javob bersa, kasb tanlash to'g'ri amalga oshiriladi. Ushbu qarash kasbni tanlagan shaxsning faol printsiptini kam baholaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Usmanova Saodat Erkinovna. (2021). Formation of spiritual and moral qualities of preschoolers on the basis of public education. Middle European Scientific Bulletin,
2. Усманова Саодат Эркиновна Возможности Использования Мультимедийных Компьютерных Программ В Развитии Детей Дошкольного Возраста.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46438589>
3. Internet manbalari